

**Slavo Kukić
Marija Čutura**

Bosna i Hercegovina je dio evropskog civilizacijskog kruga

1. Uvod

Ideja evropskog integriranja, u formi kakva je na sceni, nema specijalno dugu povijest. Moglo bi se, bez velikih rizika dakako, reći kako je ona svojevrsni proizvod trauma koje je proizveo Drugi svjetski rat. Želja za evropskim ujedinjavanjem, naime, barem što se organiziranog promicanja potrebe njezina zaživljavanja tiče, obilježila je vrijeme nakon njega. Još konkretnije, prve organizacije i pokreti koji promiču ideju evropskoga jedinstva svjetlost dana su ugledali tek koncem četrdesetih godina XX. stoljeća.¹ Veoma brzo oni se, na svome Evropskom kongresu², povezuju u tzv. Evropski pokret, udrugu koja i danas koordinira rad organizacija što promiču evropsko ujedinjenje. Već naredne godine³ usvojen je Statut Vijeća Evrope (*Council of Europe*), kojemu je namijenjena uloga glavnoga nositelja evropskog povezivanja u kulturi, znanosti, razvoju ljudskih prava i demokracije, ali i viših razina povezivanja evropskih zemalja.⁴ Tijekom druge polovice pedesetih godina formirane su Evropska ekonomska zajednica

¹ Bruxellski pakt, primjerice, koji je u ožujku 1948. godine između Velike Britanije, Francuske i zemalja Beneluksa zaključen radi zajedničke obrane, poslije je preimenovan u Zapadnoevropsku uniju.

² Evropski kongres (Congress of Europe) održan je u Den Haagu 7.-10. svibnja 1948. godine. Nakon što je na ovom kongresu stvoren Evropski pokret, nedugo zatim nastajale su i neke druge organizacije i institucije sa sličnom misijom - Vijeće Evrope, Evropska platna unija, Evropska zaklada za kulturu u Amsterdamu, College of Europe u Bruggesu.

³ Učinjeno je to, preciznije, 5. svibnja 1949. godine.

⁴ Vijeće Evrope usvojilo je Konvenciju o temeljnim pravima i slobodama čovjeka, osnovalo Komisiju i Sud za ljudska prava, usvojilo sporazum o socijalnom osiguranju - Evropsku socijalnu povelju, Evropsku kulturnu konvenciju itd.

(*European Economic Community - EEC*) i Evropska atomska zajednica (EURATOM).⁵

Proces uspostave strukture zajedničkih institucija nastavljen je i tijekom šezdesetih godina. Potpisan je, prvo, ugovor o osnivanju Evropskoga udruženja slobodne trgovine (*European Free Trade Association - EFTA*), uvedena je zajednička poljoprivredna politika (*Common Agricultural Policy - CAP*) kao prva zajednička politika EEZ-a, uspostavljena je carinska unija zemalja EEZ-a itd.

Kontinuitet u razvoju ideje, i to po različitim osnovama, osiguran je i tijekom sedamdesetih godina XX. stoljeća. Zajednica se, s jedne strane, bitno proširuje. U njezino su članstvo primljene Danska, Irska i Velika Britanija. Osiguran je, s druge strane, kontinuitet uspostavljanja i zajedničkih institucija. U drugoj polovici toga desetljeća uspostavljen je, primjerice, Evropski monetarni sustav (*European Monetary System*) s ciljem izgrađivanja sistema fiksnih valutnih pariteta, dugoročne monetarne stabilnosti i mobilnosti kapitala.

Sličan tip kontinuiteta obilježava i osmo desetljeće XX. stoljeća. U članstvo Evropske zajednice primljena je Grčka, a potom i Španjolska i Portugal⁶. Jedinstvenim evropskim aktom (*Single European Act*) iz veljače 1986. godine, a kako bi se stvorila Evropska unija kao nadnacionalna politička i ekonomska integracija, potiče se politička suradnja s ciljem stvaranja zajedničke vanjske politike, napušta se praksa jednoglasnog odlučivanja i uvodi većinsko glasanje, a krajnja mu je nakana bila stvaranje jedinstvenog tržišta.

Ugovor o Evropskoj uniji (*Treaty on European Union*) iz prve polovice devedesetih godina⁷ također donosi značajne novine u procesu evropskog integriranja, posebice u razvoju ekonomske i monetarne unije, jačanju institucionalne strukture Unije, te definiranju zajedničke vanjske i sigurnosne politike. No, on je omogućio i nastavljanje procesa integriranja. Nedugo iza njega se, naime, potpisuje sporazum o stvaranju Evropskog ekonomskog prostora (*European Economic Area - EEA*), kojim je ujedinjeno tržište dotadašnjih članica EZ-a i EFTA-e, i koje je tim činom postalo najveće jedinstveno tržište na svijetu⁸.

Na isteku devedesetih uvodi se i nova evropska valuta – euro.

⁵ Ugovori o njihovu osnivanju potpisani su 25. ožujka 1957. godine u Rimu, a na snagu su stupili 1. siječnja 1958. godine.

⁶ Grčka je u članstvo EZ-a primljena u siječnju 1981., a Španjolska i Portugal u siječnju 1986. godine.

⁷ Ugovor je potpisan 7. veljače 1992., a na snagu stupio 1. studenoga 1993. godine.

⁸ Novo jedinstveno tržište prostiralo se na prostor devetnaest zemalja i uključivalo čak 380 miliona ljudi.

Sve te mjere za posljedicu imaju i nove članice Unije. Sredinom devedesetih, naime (1. siječnja 1995. godine), članstvo u Uniji osiguravaju Austrija, Finska i Švedska, a sredinom 2004. godine (1. svibnja) u članstvo je primljeno još deset evropskih zemalja.⁹ Time je definitivno dano do znanja kako je Evropska unija općeevropski projekt i kako se proces integriranja ne kani zaustavljati prije obuhvata čitavog prostora Starog kontinenta.

2. Bosna i Hercegovina i evropske integracije – procjena pređenog puta

Integriranje Bosne i Hercegovine u zajednicu evropskih naroda je, objektivno, jedan od njezinih najprioritetnijih ciljeva. Njegovo se dokučivanje, međutim, ne podrazumijeva samo po sebi. Naprotiv. Za dostići ga neophodno je ostvariti i minimum pretpostavki koje ta zajednica propisuje kao *conditio sine qua non* svim potencijalnim članicama. Od njih se, još konkretnije, traži dostizanje standarda zajednice u svim značajnijim segmentima funkcioniranja države i društva.

Stoga ne čudi da povijest ambicije za priključivanjem društvu evropskih naroda datira od prvih dana Bosne i Hercegovine kao suverene države. Ipak, njezina povijest zanimljivijom postaje tek u drugoj polovici devedesetih godina XX. stoljeća. Proces stabilizacije i pridruživanja (*Stabilisation and Association Process - SAP*), koji datira iz svibnja 1999. godine, Bosni i Hercegovini, kao uostalom i drugim zemljama bivše Jugoslavije, nudi jasnu mogućnost integriranja u strukturu Evropske unije. Mapom puta (*Road Map*), potom, iz ožujka 2000. godine, definira se osamnaest ključnih uvjeta koje Bosna i Hercegovina ima ispuniti kako bi se pristupilo izradi Studije izvodljivosti (*Feasibility Study*) za otpočinjanje pregovora o stabilizaciji i pridruživanju. Za smjernice, koje se njome definiraju, Evropska komisija je koncem 2002. godine obavijestila vlasti Bosne i Hercegovine kako su one uglavnom ispunjene. Sukladno tome je koncem 2003. godine usvojila i prijedlog izvještaja o spremnosti Bosne i Hercegovine za otpočinjanje pregovora s Evropskom unijom o Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju. U izvještaju se, doduše, apostrofira da preduvjeti za otpočinjanje pregovora još uvijek nisu ispunjeni, i navodi se šesnaest prioriteta kako bi njihovo otvaranje bilo moguće.

Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju je, međutim, zbog neispunjavanja uvjeta iz Studije izvodljivosti od strane domaćih vlasti, potpisan tek koncem 2005. godine. Time je, dakako, napravljen novi korak u pravcu

⁹ U pitanju su Poljska, Cipar, Slovenija, Malta, Češka, Slovačka, Litva, Latvija, Estonija i Mađarska.

priključivanja Bosne i Hercegovine evropskim integracijskim procesima. Sporazumom su, naime, ostvarene pogodnosti koje prije toga nije imala. Osigurana je izgradnja kredibiliteta zemlje kod međunarodne javnosti, institucija Evropske unije i drugih međunarodnih organizacija, stvorene pretpostavke za uspostavu područja slobodne trgovine, zemlja je postala privlačnija za strane investitore, osigurane su temeljne pretpostavke za razgovore o liberalizaciji viznog režima, ali i pretpostavke za mogućnost korištenja novih predpristupnih fondova Evropske unije i tome slično.

Ako je, međutim, temeljem trenutne situacije suditi, Bosna i Hercegovina je od evropskih standarda relativno daleko, a mala je vjerojatnost da ih u bližoj budućnosti i dokuči. Na to, uostalom, upozorava i Izvještaj Evropske komisije o napretku BiH u 2005. godini. Iako se njime konstatira pozitivan pomak, upozorava se i na svojevrsna kritična mjesta u procesu bosanskohercegovačkog evropskog prilagođavanja. Još uvijek, primjerice¹⁰:

- nema značajnijeg napretka u pogledu kretanja ljudi, te priznavanja profesionalnih kvalifikacija i diploma,
- mali je progres i u vezi s kretanjem radnika,
- pomak nije identificiran ni u oblasti slobodnog kretanja kapitala,
- nisu pripremljene ni strateške ni političke smjernice u oblasti industrije i malih i srednjih poduzeća,
- značajan je zastoj u oblasti restrukturiranja i privatizacije,
- i dalje nije razbijena oligopolska logika usluga u oblasti telekomunikacija,
- nije obavljena ni provedba cjelokupne reforme policije,
- organizirani kriminal i nadalje je ozbiljna prijetnja za stabilnost, sigurnost i socioekonomski razvoj,
- nije ostvarena potpuna suradnja s Haškim tribunalom,
- nedovoljan je i pravni okvir, i stvarno stanje zaštite manjina itd.

Dokučivanje evropskih standarda se, drugim riječima, ne podrazumijeva samo po sebi. Naprotiv. Od novih kandidata za članstvo u zajednici evropskih naroda traži se dostizanje njezinih standarda u svim značajnijim segmentima funkcioniranja države i društva, ali i svim segmentima života i rada. Bosna i Hercegovina je, međutim, sudi li se temeljem Izvještaja za 2005. godinu, od tih standarda još uvijek daleko. I ne samo to. Malo je, naime, vjerojatno kako bi oni u doglednoj budućnosti, zbog unutaršnjeg ambijenta koji BiH opterećuje, mogli biti i ostvareni. Stoga je, promatra li se strategija Evropske unije u odnosu na bosanskohercegovačko priključivanje,

¹⁰ Detaljnije vidjeti dokument Evropske komisije od 9. studenoga 2005. godine „Bosna i Hercegovina, Izvještaj o napretku u 2005. godini“.

moгуće očekivati jedan od dvaju scenarija:

- da se od Bosne i Hercegovine ne pravi nikakav izuzetak, da se, kao i u slučaju svih ostalih evropskih zemalja, istrajava na ispunjavanju zadanih pretpostavki za pristupanje Evropskoj uniji. Takav koncept bi, uz unutarnje političke i sistemske blokade koje opterećuju ovu zemlju, proces priključivanja mogao odgoditi i do desetak dodatnih godina u odnosu na dinamiku kojom se danas operira,
- da se, zbog dinamike procesa evropskog integriranja, posebice onog koji se odnosi na prostor jugoistočne Evrope, u slučaju Bosne i Hercegovine svjesno odstupi od kriterija i osiguravanja pretpostavki koje se traže od svih ostalih. Neki detalji upozoravaju kako ni ovaj scenarij ne treba isključiti. Dapače. Više, primjerice, uopće nije sporno kako je Evropa opredijeljena za ubrzavanje pregovaračkog procesa s Republikom Hrvatskom. Nije, potom, sporno da se o elementima takvog opredjeljenja može govoriti i u slučaju Makedonije. Rezultiraju li pritisci na Srbiju i Crnu Goru u vezi s punom suradnjom s Haškim tribunalom željenim političkim promjenama kod istočnih susjeda - a nakon smrti Miloševića takva mogućnost postaje i dodatno realnijom - nije nemoguće da, i to u najskorijoj budućnosti, logika ubrzavanja procesa pregovaranja bude primijenjena i na ovu zemlju. Projicira li se, na koncu, ovakav scenarij, a on nije neutemeljen, Bosna i Hercegovina bi se, takva kakva je danas, mogla naći u svojevrsnom evropskom, bolje reći „obruč“ evropskoga jugoistoka. U tom slučaju, dakako, isključiti ne bi trebalo ni scenarij njezina usisavanja izvan uobičajenih kriterija Evropske unije, a s ciljem da joj se sustav evropskih standarda nameće u novom, evropskom miljeu.

3. Pripadanje evropskom civilizacijskom krugu kao bh. argument

U dnevnom se komuniciranju često, i to u različitim varijacijama, može sresti pitanje budućnosti Bosne i Hercegovine u odnosu na evropske integracijske procese. Može li se, primjerice, uopće zamisliti Bosna i Hercegovina u velikom društvu evropskih naroda? U slučaju, opet, pozitivna odgovora - u kojem je vremenu takvo priključivanje moguće projicirati? Koliko su utemeljena predviđanja, a ni ona nisu rijetka, kako ga je realno očekivati tek u sljedećih desetak godina?

Pitanje brzine hvatanja evropskog vlaka je, istina, problematično. Polazeći od trenutačnog stanja stvari, priključivanje u sljedećih nekoliko godina se ne doima realnim. Takav sud, uostalom, sugerira i izvještaj Evropske komisije o napredovanju BiH u 2005. godini. No, takav sud se

nameće i temeljem poznavanja drugih detalja bh. stvarnosti. Izdvojimo samo neke od njih:

- Etnička podijeljenost, koju je proizveo najnoviji rat, i danas je jedna od bitnih odrednica života bh. društva. Još konkretnije, njezin intenzitet je takav da se može, bez velikog rizika da će se napraviti greška, prije govoriti o tri monoetnička društva nego o jedinstvenom bosanskohercegovačkom društvu.
- Političke filozofije koje takav tip podijeljenosti podržavaju i danas su veoma snažne. Po mnogima, one još uvijek imaju relativno najveći utjecaj među građanima. Ne dogode li se u vezi s tim značajnije promjene, realno je pretpostaviti da bi one i u doglednoj budućnosti mogle bitnije profilirati ukupnost razvojnih i svih drugih društvenih procesa u Bosni i Hercegovini.
- Etnička podijeljenost i dominacija etničkih političkih filozofija, opet, koje se u životu održavaju i nakon okončanja ratnih sukoba, razlog su da je stvarno vraćanje građana svojim predratnim domovima objektivno ispod razine koja se može smatrati prihvatljivom. Mnogi su, naime, podatke o povratku, kojima se operira¹¹, skloni ocijeniti prenapuhanima. Podaci iz realnog života takvima, po našem sudu, u značajnoj mjeri daju za pravo. Relativno nezanemariv udio povrataka je, drugim riječima, tek statistički ostvaren kako bi se došlo u posjed predratnoga vlasništva i kako bi ga se bilo u mogućnosti prodati. Povratak se u značajnom postotku slučajeva, još konkretnije, iako je statistički evidentiran, stvarno nikada nije dogodio.
- Produžavanje života etničkih političkih filozofija bi, na koncu, ne dogodi li se ništa značajno što bi takav razvoj događaja destimuliralo, ratom nametnuto stanje triju monoetničkih zajednica/društava moglo učiniti dijelom bh. budućnosti. U tom slučaju, opet, priključivanje evropskim integracijskim procesima bi, po svemu sudeći, moglo biti bitno usporeno jer bi za sobom lančano povlačilo čitav niz drugih procesa s negativnim predznakom, onih koji su inkompatibilni evropskom sustavu vrijednosti.

Sve to, međutim, ne znači kako je evropska budućnost bh. države i društva upitna. Naprotiv. Upitna može biti samo dinamika procesa, brzina kojom će vlak evropskog integriranja biti dostignut. Apstrahira li se ona, po srijedi je zakonomjernost koja se, po našem sudu, uopće ne može spriječiti. Razlozi tome su doista brojni. Jedan od njih, vjerujemo, ima natprosječnu težinu. U pitanju je, naime, činjenica da Bosna i Hercegovina pripada, i to na

¹¹ Među njih se ubrajaju i podaci UNHCR-a. Vidjeti detaljnije www.unhcr.ba

više načina, evropskom civilizacijskom krugu.

Bosanskohercegovačka povijest je, prije svega, neizostavni sastavni dio evropske povijesti, a njezin povijesni hod, sa svim svojim usponima i padovima, dio evropskoga povijesnog hoda. Pod tim se, dakako, razumiju i povijesne razvojne faze koje je Bosna i Hercegovina, na izvjestan način, dijelila s drugim dijelovima Evrope. U prilog tome govore i poneki od povijesnih procesa – proces, primjerice, građanskog društvenog sazrijevanja, proces etničke konstitucije, proces religijskog oblikovanja.

U pitanju su, potom, odlike kulturnog identiteta koji je, u svojem najširem značenju, bitno evropski. Pod pritiskom etnonacionalnih matrica danas prostor Bosne i Hercegovine bitno odlikuju pokušaji negacije postojanja i bilo kakvog bosanskohercegovačkog kulturnog identiteta. Umjesto njega se, kao jedini iskonski i jedini postojeći, apostrofiraju nacionalni identiteti. Stvarnost je, međutim, i na individualnoj i na kolektivnoj ravni, bitno drugačija. Takav se sud izbjeći ne može i ako se pažnja zadrži na prosječnim bh. građanima. Svaka bi, naime, iole ozbiljnija karakterološka analiza pokazala kako su im zajedničke crte, bez obzira na njihovu nacionalnu pripadnost, relativno izraženije od posebnosti koje proizlaze iz etničke im ili konfesionalne pripadnosti. A one se danas pokušavaju potpuno ignorirati, negirati i označiti kao rezultat ideoloških konstrukcija, a ne izraz stvarnosti.

Dio toga identiteta, međutim, kada je prosječan građanin po srijedi, nadrašta i granice bosanskohercegovačkog, ima karakter i šireg, regionalnog, pa i evropskog. Kod eminentnijih imena bh. kulture, književnosti i umjetnosti to se i zornije zrcali. A.B. Šimić, Andrić, Selimović i mnogi drugi, i iz različitih područja kulturnog izričaja, nisu nadrasli samo sferu nacionalnog. Dapače. Takvi su savladali granice i državnog i regionalnog i neodvojiva su sastavnica evropskog kulturnog identiteta. Preko njih, opet, dio toga identiteta je i Bosna i Hercegovina kao cjelina.

Bitno evropski je, na koncu, po svojim karakternim crtama, i sustav vrijednosti koji određuje bh. prostor. U prilog tome također govori masa detalja. Po najznačajnijim moralnim vrednotama, primjerice, Bosna i Hercegovina je nezaobilazni dio evropskoga civilizacijskog kruga. No, takav sud se može izreći i za sve druge sastavnice sistema vrijednosti u najširem značenju te riječi.

4. Umjesto zaključka

Proces evropskog integriranja je proces koji će određivati bitno i evropsku budućnost. Teško je pretpostaviti da bi se on - uz sve bojazni koje se, u vezi s tim, daju identificirati kod Francuske i još nekih evropskih zemalja - mogao zaustaviti prije nego dostigne i posljednje prostore evropskoga

geografskog okvira.

Slijedi li se takva logika, sasvim je prirodan i sud kako će se pod naletom evropskoga integriranja naći i Bosna i Hercegovina. Pod žižom evropskoga interesa ona se, uostalom, nalazi i danas. Ono što, eventualno, može biti upitno jeste brzina kojom će se proces bh. evropskoga priključivanja odvijati. Ona, dakako, ovisi manje o evropskome raspoloženju prema Bosni i Hercegovini, a više o tome koji će procesi u samoj BiH postati dominantni - oni s evropskim predznakom ili, pak, oni koji, po svojim obilježjima - a danas karakteriziraju u značajnoj mjeri prostor ove zemlje - prije pripadaju prošlim stoljećima nego ambijentu trećeg milenija.

Apstrahira li se, pak, brzina procesa bosanskohercegovačkoga integriranja u zajednicu evropskih naroda, evropeiziranje prostora BiH nije nešto što bi trebalo izazvati civilizacijske lomove u njoj. Dapače. Bosna i Hercegovina po svojoj povijesti, svojoj kulturi i sustavu vrijednosti, po svim obilježjima individualnog i kolektivnog identiteta pripada evropskom civilizacijskom krugu. Drugim riječima, ona je organski sastavni dio zajednice evropskih naroda. Odgađanje njezina i formalnog priznavanja kao evropske sastavnice, prema tome, može biti samo razlog pojave pukotina i njihove transformacije u kanale za protok neevropskih vrijednosti u tkivo bh. društva. Je li Evropa mogućnost takvog procesa u vlastitoj utrobi spremna dopustiti? Potvrđan odgovor na tako formulirano pitanje djeluje krajnje neuvjerljivo.

Literatura

1. Anđelović, fra Petar: *Vjerni Bogu vjerni Bosni*, RABIC, Sarajevo, 2001.
2. Bosna i Hercegovina, Izvještaj o napretku u 2005., www.dei.gov.ba
3. Gligorić, Tihomir: *Velika prevara, petnaest godina vladavine nacionalnih stranaka u BiH*, Zadužbina Petar Kočić, Banja Luka-Beograd, 2005.
4. Hronologija odnosa BiH i Evropske unije, www.dei.gov.ba
5. Kožul, Franjo, Kukić Slavo: *Država i nacija, Bosna i Hercegovina posljednji etapni prostor konsolidacije Evrope*, Sarajevo-Mostar, 1999.
6. Kukić, Slavo, *Balkanska krčma, novi krug nacionalista*, Banja Luka, 2004.
7. Kukić, Slavo, *Ashdownova bosanskohercegovačka faza, posljednja godina braka iz interesa*, Sarajevo Publishing, Sarajevo, 2005.
8. Pejanović, Mirko: *Politički razvitak Bosne i Hercegovine u posljednjem periodu*, Šahinpašić, Sarajevo, 2005.
9. Šta Bosna i Hercegovina dobiva potpisivanjem SSP-a i šta iz njega proizlazi?, www.dei.gov.ba
10. Statistics on return, refugees and temporarily admitted persons in BiH, www.unhcr.ba